

kulture, ukazavši na "iskrivljena" sjećanja tvorca i potrošača masovne kulture, te je prepoznao (jugo)nostalgiju kao osjećaj koji ponajprije povezuje dio starije populacije, koja je imala "bogatiji i mirniji život" u socijalizmu, te dijela mladih koji, nezadovoljni sadašnjošću, čeznu za "zlatnim dobom koje nikad nije postojalo, a ljudski ga je um neprekidno izmišljao".

MARICA KARAKAŠ OBRADOV

Hrvoje KLASIĆ, *Jugoslavija i svijet 1968.*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2012., 476 str.

Pisati o 1968. godini u razmjerima europske i svjetske historiografije oduvijek je bilo popularno. Postavlja se pitanje postoji li još uopće bilo koji aspekt 1968. u Francuskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Njemačkoj ili Čehoslovačkoj koji bi se dao istražiti, pogotovo ako se u obzir uzme hiperprodukcija historiografskih, ali i socioloških i politoloških djela o navedenom fenomenu u tim zemljama. Pisati povijest 1968. godine u Jugoslaviji bilo je, kao i u brojnim drugim slučajevima, iznimka. Ako izuzmemo knjigu Mirka Arsića i Dragana Markovića '68. *Studentski bunt i društvo* (Beograd, 1988.) te magistarski rad Borislava Bijelića *Studentski pokreti u Jugoslaviji 1968. s posebnim naglaskom na izvore* (Zagreb, 1988.), koji nikad nije objavljen, jugoslavenska šezdesetosma ostala je obavijena velom tajne. I strana je historiografija dala doprinos proučavanju šezdesetosmaških kretanja u Jugoslaviji. Treba istaknuti knjigu Borisa Kanzleitera i Krunoslava Stojakovića *1968 in Jugoslawien. Studentenproteste und kulturelle Avantgarde zwischen 1960 und 1975* (Bonn, 2008.). No navedena djela nisu uspjela do kraja razjasniti procese u Jugoslaviji tih turbulentnih godina. Iskorak je napravio hrvatski povjesničar Hrvoje Klasić svojom najnovijom knjigom *Jugoslavija i svijet 1968.*

Hrvoje Klasić (1972.) viši je asistent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bavi se poviješću Jugoslavije i svijeta u drugoj polovini XX. stoljeća, pa je i navedena knjiga proizašla iz njegove doktorske disertacije u sklopu projekta "Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji" pod vodstvom prof. dr. Tvrтка Jakovine. Uz navedenu, Klasić je autor i knjige *Hrvatsko proljeće u Sisku* (Zagreb, 2006.) te suautor dokumentarne serije *Hrvatsko proljeće* (HRT, 2011.).

Uz predgovor (str. 7.–12.) i uvod (str. 13.–16.), u kojima autor objašnjava zašto uopće pisati o 1968., knjiga se sastoji od pet poglavlja. U prvome, "Jugoslavenski 'laissez faire socijalizam' – uzrok i povod '68.'" (str. 17.–30.), Klasić piše o događajima iz 1950-ih i 1960-ih koji su odredili razvojni put Jugoslavije. Ponajprije se radi o promjenama na gospodarskom planu, koje su imale veliki učinak na jugoslavensko društvo. Najprije je 27. lipnja 1950. donesen Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim poduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva, što je bio početak radničkog samoupravljanja. Jugoslavenska Savezna skupština u ljeto 1965. donijela je i niz zakona koji su bili temelj gospodarske reforme. Istodobno Jugoslavija ima i sve aktivnije mjesto u međunarodnoj politici.

Drugo poglavlje (str. 31.–76.), pod naslovom “Kritika svega postojećeg?”, govori o društvenom i gospodarskom stanju u Jugoslaviji 1968., odnosno o kritici tog stanja. Klasić pokušava dati odgovor na pitanje radi li se o kritici samoupravnog socijalizma ili kritici vlasti. Posljednji, a možda i najvažniji segment ovog poglavlja čini kraća teoretska elaboracija časopisa *Praxis* te Korčulanske ljetne škole. Budući da svaka praksa mora počivati na teoriji, tako i studentski pokret svoje korijene vuče iz pisanja filozofa iz Zagreba i Beograda, koji više ne idu samo za različitim interpretacijama svjetske situacije, nego zahtijevaju i praktično djelovanje svojih čitatelja, a prema teoriji filozofa Herberta Marcusea to se najprije odnosi na studente.

Treće poglavlje, okosnica cijele knjige, “1968. i studenti: ‘Budimo realni – tražimo nemoguće’” (str. 77.–274.), obrađuje studentska gibanja u Jugoslaviji, odnosno u svakoj od njezinih republika. Poglavlje počinje opisom stanja na sveučilištima diljem Jugoslavije uoči lipnja 1968. godine. Nakon toga daje se pregled najvažnijih događaja, počevši od Beograda, gdje su gibanja doživjela kulminaciju, preko Ljubljane, Zagreba, Niša i Kragujevca do Sarajeva. Isto tako Klasić se osvrće na odjek jugoslavenskih studentskih demonstracija u svijetu te prikazuje i epilog tog pokreta. Važan dio poglavlja čini i opis Titova odnosa prema studentima, u kojem autor pokazuje u koliko je mjeri Tito bio vješt manipulator. U situaciji u kojoj je bio suočen s potencijalnim gubitkom kontrole u Jugoslaviji on je svakoj strani plasirao ono što joj je odgovaralo, da bi se na kraju sve riješilo u njegovu korist.

“Međurepublički i međunacionalni odnosi u Jugoslaviji tijekom 1968.” naslov je četvrtog poglavlja (str. 275.–348.), u kojemu se prikazuju problemi koji su, uz studentske, obilježili 1960-e u Jugoslaviji. Prvi u nizu su gospodarski problemi i kriza koju prati porast nezaposlenosti. Treba spomenuti i političku krizu, koja je nastala kao posljedica nemogućnosti postizanja konsenzusa u načinu funkcioniranja federacije, odnosno razlika u gospodarskom i političkom položaju republika u uvjetima provođenja gospodarske i društvene reforme. Tako je posebna pozornost posvećena procesima i događajima koji će nekoliko godina poslije dovesti do Hrvatskog proljeća.

Daleko najveći doprinos historiografiji Klasić je dao u petome poglavlju, pod nazivom “Jugoslavija i svijet 1968.” (str. 349.–442.). Ondje su objašnjeni Titovi glavni vanjskopolitički ciljevi (održanje jugoslavenske neovisnosti, nesvrstanost te ostvarenje gospodarske suradnje s Istokom i Zapadom), opisani su odnosi Jugoslavije s Varšavskim paktom, zatim njezina uloga u Pokretu nesvrstanih, odnosi sa Zapadom te na kraju stav i djelovanje Jugoslavije prilikom intervencije zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj.

Knjiga završava kraćim pogovorom (str. 443.–450.), a na kraju je popis kratica (str. 451.–452.), popis izvora i literature (str. 453.–466.) te kazalo osobnih imena (str. 469.–476.). U knjizi se nalaze i fotografije kojima autor pokušava prikazati atmosferu 1968. u Jugoslaviji i svijetu.

Ono što se uvijek postavlja kao pitanje, barem kad se povjesničar bavi 1968. godinom, jest kako je obrađivati i koju metodu prilikom istraživačkog rada koristiti, a da pritom ne ostane ograničen na tradicionalnu historiografsku narativnu metodu. Iako komparativna metoda nikada nije zaživjela u hrvatskoj historiografiji, ona bi zasigurno bila najpogodnija prilikom bavljenja ovim fenomenom, pogotovo u Klasićevoj knjizi. On donosi najvažnije informacije vezane za šezdesetosmaške pokrete u Francuskoj, SR

Njemačkoj, Sjedinjenim Američkim Državama i Čehoslovačkoj, tako da bi bilo zanimljivo vidjeti u kolikoj su mjeri ti pokreti našli svoju refleksiju na tlu Jugoslavije. Isto bi tako bila pogodna metoda oralne historije jer bi pokazala viđenje samih aktera, koje je Klasić mogao usporediti s onime što je pronašao u arhivskim izvorima. Posljednja metoda koja bi se pokazala korisnom – koja u europskim i svjetskim razmjerima ima važno mjesto, a u čemu hrvatska historiografija zaostaje – jest *transfer history*, kojom se moglo posebno uspostaviti vezu između filozofske podloge jugoslavenskog šezdesetosmaškog pokreta i njegovih zapadnih i istočnih ekvivalenata.

Svakako si treba postaviti i pitanje je li naslov *Jugoslavija i svijet 1968.* najprimjereniji za ovu knjigu, jer autor u njoj donosi mnogo više od opisa događaja 1968. godine u Jugoslaviji i svijetu. Piše o čitavom nizu zbivanja još iz 1950-ih, koja su na razne načine kulminirala u studentskom buntu, a uz to knjiga završava događajima koji se odnose na događaje s početka 1970-ih. Iako je temelj knjige jugoslavenski bunt 1968., pa bi se naslov kao takav mogao opravdati, zasigurno je trebalo porazmisliti i o tome da se nekim podnaslovom natukne da je knjiga mnogo šireg opsega od okvira koji joj je zadan naslovom.

Klasiću treba priznati da je prvi u hrvatskoj historiografiji ovu temu obradio na temelju arhivskih izvora iz velikog broja arhiva, ne samo u Hrvatskoj, Srbiji, Sloveniji i Bosni i Hercegovini nego i u Sjedinjenim Američkim Državama, Velikoj Britaniji i Češkoj, jer se o tome prethodno pisalo isključivo na temelju sjećanja, odnosno onoga čega su se sami akteri na ovaj ili onaj način željeli prisjetiti ili što su željeli iskonstruirati. Najveća je vrijednost knjige u tome što autor donosi sažete podatke o položaju Jugoslavije na međunarodnome planu, što je bitno za razumijevanje njezina položaja u tom okviru tijekom 1968. godine. I upravo je u tome važnost ove knjige: na neki je način ostavila otvorena brojna pitanja na koja još treba odgovoriti da bi se uistinu razumjele turbulentne 1960-e u Jugoslaviji. Svakako se treba složiti s recenzijom Tvrtnka Jakovine, u kojoj kaže da je ova knjiga mnogo više od znanstvenog teksta. Spustila je težak i pokatkad neshvatljiv historiografski diskurs na razinu svakodnevnog razumijevanja fenomena 1968., koji nije bitan samo u povijesti, nego čini važan segment razumijevanja sadašnjosti.

ZRINKA BOROVEČKI

Slobodan GAVRILOVIĆ, *Dželat*, Albatros Plus, Beograd, 2012., 197 str.

Roman Slobodana Gavrilovića, urednika *Službenog glasnika*, koji se u svojim prijašnjim radovima bavio temama političkog totalitarizma, žrtvama Staljinova terora, zapravo je autentična i dokumentirana ispovijest jednog partizanskog dželata (krvnička) – Vidana Mitića. Njegovim riječima: “Ovo je moja priča. Priča istinskog dželata, koji je likvidirao istinske ljude u istinskoj revoluciji, verujući u istinsku pravdu i istinsko dobro, razočaravši se u istinski lažne revolucionare.”

Već na prvoj stranici stoji posveta koja u potpunosti opisuje i cjelokupni sadržaj romana. U njoj doslovno piše: “Ovo je priča kao *Hiljadu i jedna noć*. Nitko nam živ